

A múzeumi gyűjtemény mint terep

DOI: [10.54742/tabula.2019.1-2.03](https://doi.org/10.54742/tabula.2019.1-2.03)

Posztmúzeum a fogyasztói társadalomban

1.

A 21. századra a modern európai társadalmak teljesen alárendelődtek a fogyasztásnak, miközben a posztmodern (vagy már poszt-posztmodernként is aposztrofált) fogyasztói társadalom elhozta az „utániség”, a posztizmus mindent átható korszakélményét is [1]. Ebben az átalakuló és a korábbi, de a saját modern értékvilágaiban is egyre mélyebben elbizonytalanító, elidegenedő közegben (például a McLuheni „globális falu” [1968], augéi „szürmodernitás” [1991], baumani „likvid modernitás” [2000] teóriái) a dolgozó és a termék helyett vagy után immár a fogyasztók és a fogyasztás körül strukturálódik a társadalom. Az euroatlanti, illetve globális gazdasági változások által implicált társadalmi folyamatok hatása alól a modernitással együtt születő, olyan jellegzetesen a felvilágosult 19. századi ideák mentén létrejött közintézmény sem tudja kivonni magát, mint a múzeum. Az Egyesült Királyságban a múzeumok tanulmányozásával (*museum studies*), illetve elsősorban a múzeumok tudáskonstruáló jellegével foglalkozó Elieen Hooper-Greenhill életpályája végigkövette ezt a változást, és ő maga az ezredfordulón a „posztmúzeum” (*post-museum*) fogalmával nevesítette a létrejött, jelenkori múzeumi állapotot (Hooper-Greenhill 1992, 2000). A múzeumok posztállapotának egyik karakteres jellemzője, hogy a természet és az ember alkotta világok sokféleségét katalogizáló, leíró modern múzeum autoriter hangja elveszett a kialakult posztmodern diffúz modernitásban. Az 1980-as években tetőző általános múzeumi válság felismerése vagy talán beismerése következtében kibomló kritikai szemléletmód hatásaként az érdeklődés kiváltására törekvő posztmúzeum már nem egyszerűen a látogatóknak épített épület, hanem lényege a folyamat és az élmény, a kiállítás szerepe átmeneti, mintsem állandó tevékenységekre fókuszált. Ennek következtében az újra „kitalált” múzeumi működésben olyan dinamikus események kerülnek előtérbe, amelyek lehetséges módon a múzeummal, de akár nélküle történnek. Továbbá a fogyasztói társadalomhoz alkalmazkodni kívánó múzeumok – túllépve a kiállításaikban megtestesülő „modern arcukon” – sokkal inkább kinyitják a gyűjteményeket, a róluk való tudást és információt szabadon hozzáférhetővé teszik, mintsem hogy féltve őrzött „magánkincsként” rejtegetnék őket. Vagyis a modern múzeumot ahhoz, hogy érdekes legyen, a megőrzött értékek átmenekítéséért mintegy „ki kell fordítani” önmagából: a hátsó, eddig rejtett tereket kiállításba helyezni és a display-t tenni a raktárba – gondolja a brit múzeumteoretikus Suzanne Keene (2006).

2.

Mindeközben az akár posztmúzeumként fennmaradó muzeális intézmények azonban számos ellentmondással kell hogy megküzdjenek, amelyek a 19. századi eredetű, de a 20. században is meghatározó muzealizációs elveket, az intézményesülés alapvető teoretikus és praxisszemponjtait viszonylagossá teszik. Talán az egyik ilyen legalapvetőbb ellentmondás az, amelyik a tudományos gyűjteményeket megalapozó rendszeres kategorizálás és a befogadó társadalomban lévő pluralizmus és heterogenitás között feszül. Ezt az internet folyamatos innovációi, a figyelemért és

jelenlétért versenyző platformok az elmúlt évtizedekben egyre csak tovább fokozák. A tudományosság feltételét jelentő objektív igazsággal szemben a személyes jelentés, a szubjektivitás felértékelődése szintén ellentmondásos, aminek egyik legszembeötlőbb tulajdonsága, hogy mára a (populáris) kultúra sokkal inkább az egyén kalandja, és nem a kollektív emlékezetért van. A valóság mediatizálása, a replikák és szimulákrumok (Baudrillard 1997) világa elhozta a ténylegességben való elbizonytalanodást, valamint a folytonos temporalitás érzetét. Mialatt a (modern) múzeumot eredeti lényege szerint a valóságos, fizikailag létező dolgok határozzák meg, nem utolsósorban saját épülete és szilárd falai vannak, valamint „gyűjteményteste” és megépített kiállításainak valódi látogatói, mindeközben egyre inkább előtérbe helyeződnek a nem fizikai természetű múzeumi tevékenységek (például fórum, találkozóhely, külső tevékenységek, virtualizálódás stb.) a látogatószám növelése érdekében. A társadalmat átható fogyasztásközpontúság növekedése hatással van a kiállításokban a látogatói elvárásokra, ami a múzeumi térhasználatot is befolyásolja. Ennek következtében a posztmúzeum már nem a gyűjteményt helyezi fókuszába, hanem a közönségét, így az alapvető kérdés nem a gyűjteménnyel kapcsolatos tudás maga, hanem a már felhalmozott ismeretek értelmezése és közvetítési módok a látogatók számára (Keene 2006). Más oldalról és továbblépve a fogyasztói társadalom kontextusának megértése felé, a jelenkori fogyasztási termékek gyűjteménybe illesztése sem egyértelmű, amelyeket szükséges módon kritikai reflexió alá kell vonni, mivel a mindennapi életben való jelentésük felmutatása nélkül olyanok tűnnek, mintha ugyanúgy ünnepelnék őket, akár a tudomány templomaiként működő modern múzeum műtárgyait. A társadalmi használatból érkező fogyasztási termékek tulajdonképpen árucikkek, és mint ilyeneknek – talán a néprajzi muzeológiának is valamelyes kapaszkodót nyújtva – mégis van társadalmi életük (Appadurai, ed. 1986). Tulajdonképpen észszerűen felvethető, hogy a társadalomban élő egyének vagy személyek és a tárgyak nem radikálisan elkülönülő kategóriák. „Így, a ma ajándéka a holnap árucikke, a tegnap árucikke a ma műtárgya, a ma műtárgya a holnap szemete. A tegnap szemete a holnap ereklyéje” – fogalmaz a fogyasztói társadalomhoz kötődő tárgyak áramlásáról a globalizációkutató amerikai antropológus, Arjun Appadurai (2006). Vajon meddig, hogyan és miként érdemes ezeket a folyamatokat múzeumi eszközökkel követnünk és értelmeznünk?

Örökség, közösség, részvétel

3.

A múzeumok mint a kultúra „fogyasztásának” helyei a különféle regionális és nemzetközi gazdasági körforgásba is bekapcsolódnak, az eleve sokszínű és sokszereplős kulturális és örökségturizmushoz kötődve bocsátják áruba szolgáltatásaikat. Ehhez azonban a kultúrtörténeti múzeumok kényszerűen újra kell hogy gondolják működési alapelveiket, kapcsolataikat és értelmezői kontextusaikat, egészen a gyűjteményeiket megalapozó forrásközösségekig. Mindez napjainkban leglátványosabban a posztkoloniális diskurzusban érintett nemzetközi gyűjteményekkel bíró intézményeket érinti. Ám az átalakuló befogadó társadalom, az 1980–1990-es évek válságkorszaka utáni állapot is megújulásra vagy akár megszűnésre is kényszeríti nemcsak a 19. századi eredetű, de akár az 1970-es évekből „múzeumboom” nyomán létrejövő intézményeket is – az egykori „Vasfüggöny” mindkét oldalán. Mindeközben a közösség fogalma és mibenléte egyáltalán nem egyértelmű sem a gyűjteményfejlesztési folyamatok, sem a befogadó társadalom irányába történő múzeumi aktivitások szemszögéből. Az egykori forrásközösségek,

vagyis a lokális, konkrét földrajzi helyhez köthető közösségek leginkább már csak a múlt tudományos absztrakciói. Az 1970-es évektől meginduló és egyre inkább kiszélesedő örökségdiskurzusban lezajló immateriális fordulat mindeközben az ezredfordulóra megteremtette a szellemi, értsd „nem tapintható” kulturális örökség (*intangible cultural heritage*) fogalmát, és beindította annak védelmének intézményesülését (UNESCO Convention of Intangible Cultural Heritage, 2003), ami a gyűjteményeikre fókuszáló múzeumokat is újabb kihívás elé állítja (Fejős 2005). Az új évezred elejére kialakult felfogás szerint a kulturális örökség nem valamiféle önmagában lévő dolog, hanem amiatt a jelentés és használat miatt nyeri el fontosságát, amellyel az emberek hozzá és az általa képviselt értékhez kötődnek. Ez a fordulat felértékelte az örökségre vonatkozó ismereteket, tudást, műveltséget, képességet és tevékenységet, valójában a velük bíró egyéneket és közösségeket. A ma érvényes és egyre inkább gumifogalommá váló örökségfogalom leglényegesebb koncepcionális problematikái így aztán jelenleg a közösség és a részvétel elmélete és praxisa körül artikulálódnak.

4.

Még az évezred elején az Európai Tanács 2005-ben a farói egyezményrel megalakította az „örökségközösség” (*heritage community*) fogalmát, ami a szellemi kulturális örökség elképzelésében meglévő és hangsúlyos részvételi potenciál megerősítését szolgálja. Vagyis az „örökséghordozók” (*heritage bearer*) bevonását ajánlja az örökség fenntartásába, mialatt az örökség azonosításának, tanulmányozásának, értelmezésének, védelmének, megóvásának és bemutatásának teljes folyamatát nyitottként tételezi. Például egy mai lokális társadalmi összefüggésre vonatkoztatva egy ilyen lehetséges örökségközösségbe beletartoznak mind az érintett aktorok, legyenek azok akár a köz-, akár a versenyszféra szereplői (például polgármester, fejlesztési ügynökök, helyi vállalkozók, vállalatok stb.). Vagyis az örökség jelentőségében, illetve kijelölésének folyamatában nemcsak a professzionális szak tudományos ismeretek és a szakmuzeológiai szempontok játszanak lényegi szerepet, hanem az örökségközösségekben meglévő azon törekvések, amelyekkel az egyes csoportok a nyelvi és etnikai kötődésen vagy a közös múlt tudatán túl a szándékos elkötelezettséggel is kapcsolódnak az örökséghez. Mindez egyúttal az örökségkoncepciónak az emberi jogokhoz és a demokráciához kötődő aspektusait hangsúlyozza.

5.

Miként az jól érzékelhető, a társadalomkutatások egyik klasszikus központi fogalma, az örökség intézményesítésének korai korszakához is lényegileg kötődő közösségfogalom is újabb értelmezésre szorul a megváltozott társadalmi összefüggések hatására. Így jelent meg az örökségdiskurzusban a nemzeti szint alatti, regionális és lokális érvényességű, a közös gazdasági és politikai érdekek mentén együttműködő „tevékeny közösségek” (*communities of practice*) fogalma is (Bendix 2015), valamint a múlt emlékezete körül létrejövő „érzelmi közösség” (*emotional community*) és hálózatok (Dibbits–Willemsen 2014), illetve a múzeumi munka részét képező, részvételen és együttműködésen alapuló, eredendően még az 1970-es évekből származó új muzeológia elméletéhez és praxisához kötődő, már többször említett „forrásközösség” (*source community*) is. Az utóbbival összefüggésben új minőségként hivatkoztak a múzeummal együtt „alkotó közösségre” (*constituent community*) is. A „társadalmi befogadást” (*social inclusion*) megvalósító különféle együttműködések alapjaiban érintik a múzeumok 20. században kialakult professzionalizációját, vagyis kérdésessé teszik az akadémiai tudományoságot képviselő múzeumi szakemberek kizárólagos jogát és szerepét a múzeumi örökség meghatározásában (Mensch – Meijer-van Mensch 2011. 58, 59).

A terep (*field*) mint metafora – kinek a terepe a gyűjtemény?

6.

Mialatt a kulturális és szociális antropológia a földrajzilag és kulturálisan egy helyhez kötött terepfogalommal (lásd Malinowski) igyekszik magát megkülönböztetni, számos múzeumtípus munkája is eredendően kapcsolatos a terepi munkával. Ilyen saját módszertant kifejlesztő múzeumi szaktudomány például a néprajz, a régészet, a társadalomtörténet, a biológia vagy a földrajz. Bár idekívánczik, ha csak megjegyzésként is, hogy a „népi kultúra” feltárását célul kitűző magyar néprajz csak a 20. század második felében kezdte el a terep és a tőle elválaszthatatlan terepmunka (*fieldwork*) fogalmát használni, a nemzetközi európai etnológia és a kulturális antropológia hatására, addig, valamint ezzel párhuzamosan mind a mai napig inkább a gyűjtés közkeletű fogalma jelenti módszertani origóját (lásd Tálasi 1948). Következésképp múzeumi összefüggésekben a terepi tudományos vizsgálatokat végző múzeumok raktározzák és teszik hozzáférhetővé a terepmunkák olyan eredményeit, mint például a gyűjtött vagy feltárt tárgyak, jegyzetek, rajzok, képek, hangfelvételek. A klasszikus kultúrantropológiai terepfogalom mint lokalitáshoz, konkrét földrajzi helyhez való kötődés módszertani újragondolásának igénye azonban a globalizáció hatásait felismerve már az 1980-as években megkérdőjeleződött, így jelent meg a több színterű etnográfia (*multisited ethnography*) felfogása (Marcus 1986). Ennek értelmében mintegy „nyomkövető” módon lehet megfigyelni a kulturális alakzatokat (emberek élete, tárgyak, áruk, ajándékok, pénz, művészeti alkotások, történetek, szellemi tulajdon stb.) a különféle tevékenységek színterein és azok között. Mindez amiatt is nyilvánvaló, hogy a késő modernitásban az emberek, jelenségek és tárgyak mobilitása fokozódott, átlépve határokat és identitásokat, ami azzal a felismeréssel járt, hogy a kultúra nem tekinthető egyetlen adott területre korlátozottnak. Az emberi tevékenységeket sem tekinthetjük egyetlen helyhez kötöttnek (multilokalitás), ami persze nem jelenti, hogy az emberek ne kötődnének egymáshoz, vagy ne lennének számukra fontos közös helyeik (Routsala 2015). Az ezredfordulóra az internethasználat tömegessé válásával újabb hatásként a terep földrajzi lokalizálása és a kutató személyes jelenléte egyre inkább elszakad a fizikai terep fogalmától (például online kvalitatív kutatások, kibernetográfus, digitális antropológia), ami újraprendezi a lokalitással kapcsolatos reflexiókat, magát a lokalitás logikáját és a társadalmi-kulturális megismerhetőség lehetséges módjait. Sőt, a radikális megközelítések megkérdőjelezzik az online és offline világokat elválasztó határokat is (Hine 2000).

7.

A társadalmi, kulturális és technológiai átalakulásra válaszként az 1990-es évektől az örökség területén és a nemzetközi múzeumi életben a múzeumi munka új formája a részvételen (*participation*) alapuló együttműködés, ami a múzeumi örökség felülvizsgálatát kezdeményező, sokirányú „új muzeológia” fejleménye (lásd Foster et al. 2018). Ezekben a kritikai szemléletű, a múzeumi örökség forrásértékét értelmező folyamatokban merül fel a részvétel kapcsán az antropológiai terepmunkát megalapozó résztvevő megfigyelés fogalomra való hivatkozással a terep mint metafora, azzal a fogalmilag finom, ám a praxis szintjén óriási distinkcióval, hogy a klasszikus kultúrantropológiai „résztvevő megfigyelés” (*participant observation*) partnerségen alapuló gesztusában meglévő részvétel válik benne inkább hangsúlyossá, mintsem a megfigyelés. Erre azért is alkalmas, mert jellemzőit tekintve a klasszikus terepi részvétel maga is egyfajta interaktivitás, a kutató és a megfigyelt közösség, individuum közötti kapcsolaton, dialogikus viszonyon alapul

(vö. Nagy 2016). A terepen szerzett kutatói élmények, tapasztalatok, értelmezések és megfigyelések sokféleségéből tevődik össze a terepmunka, vagyis az antropológiai eredményeknek van egy rejtett konstruktív jellegük, ami maga is kibontható és vizsgálható. Ez a szubjektivitást, az összegyűjtött tényeken túl a képzeletet kizárni nem képes szerzői munka vált bevallottá az 1980-as évek antropológiájának posztmodern módszertani vitájában („*writing culture*”), hiszen az etnográfus végül maga választja ki azokat az elemeket, amelyekből etnográfiai szövegét összeállítja (Clifford 1999 [1986]). Továbbá, Bourdieu részvevési objektiváció fogalma értelmében az antropológus személye, aki a terepmunkát végzi, maga is a terepmunka tárgya (lásd. Biczó 2018:232–248.). Az ezredfordulón kibontakozó kollaboratív antropológia pedig már eleve együttműködésben gondolja el a terepmunka teljes folyamatát, a kutatási téma kiválasztásától a közös szerzőségig (Lassiter 2005). A posztmodern antropológiában rejlő párhuzamos reflexivitás, ami egy szerre vonatkozik a kultúra leírására és reprezentációjára az antropológiai/etnológiai, de a néprajzi muzeológiára is érvényes (Fejős 2008) – vagy érvényesnek kellene lennie.

8.

Az amerikai múzeumi területet is elérő szerteágazó elméleti megközelítések és összefoglalók közül a participáción alapuló múzeumi praxis egyik legjelentősebb szakembere, Nina Simon a részvétel következő négy fő típusát határozta meg: 1. hozzájárulás (*contribution*): a látogatók tárgyakat és dokumentumokat visznek az intézménybe, így segítik a múzeumi munka (gyűjteményfejlesztés, kiállítás stb.) megvalósítását, amelyben a tárgyaik mellett véleményük is szerepet kaphat; 2. együttműködés (*collaboration*): a látogatók aktív partnerré válnak, ötleteik érdekében befolyásolják a célt, de a megvalósításban intézményi kontroll érvényesül; 3. együtt dolgozás (*co-creation*): az intézmény munkatársai és a közösség tagjai közösen határozzák és közösen valósítják meg a projekt céljait és formáját; 4. befogadás (*host*): az intézmény nyitott hely, felajánlja erőforrásait, befogadja az egyéneket és a csoportokat saját terébe (Simon 2010).

9.

A múzeumi működést újragondoló, társadalmi beágyazottságú részvételi módszerként részben az internet web2.0 elve szerinti működésének mintája lendítette tovább az ezredfordulón, ami megkülönböztette az internetfelhasználót és az ott tartalmat létrehozókat. Ehhez hasonlatosan az „új gyűjtés” (*new collecting*) módszerében a múzeum már nem (csak) tárgyakat, hanem interakciókat gyűjt, aminek során az örökségközösségben a múzeum egyenrangú fél a többi résztvevővel. Vagyis a múzeum leginkább mint platform működik a saját örökségüket feldolgozó egyének és csoportok számára (Mensch – Meijer-van Mensch 2011). A „legújabb” felfogásban a „részvételi múzeumot” (*participatory museum*) látogatók valójában sokkal inkább „múzeumhasználók” (*museum user*), vagyis nem passzív kulturális fogyasztók, hanem a kulturális élet aktív résztvevői. Mindez nemcsak a kiállítások működését, de a gyűjteményi munkát megalapozó kutatás és dokumentálás szerepét is újrapozicionálja, ami így már nem „csupán” a tudások, gondolatok és ismeretek termelését jelenti, hanem a múzeum ezáltal olyan készségfejlesztési lehetőséget teremt, amely konkrét társadalmi célok eléréséhez szükséges tudást tesz hozzáférhetővé az azt hasznosítani képes csoportok részére. Persze a néprajzi/etnológiai/kultúrantropológiai gyűjtés eddig is magában foglalta a gyűjteményi munkát, ám maga a múzeumi gyűjtemény is mintegy a terep, a terepmunka meghosszabbításaként is felfogható (lásd Illés 2013). Tehát amivel a működési elveket újrafogalmazó terepmetafora bevezetése mégis próbálkozik, leginkább abban je-

lent újat, hogy megpróbál terepként tekinteni az archívumra, a múzeumi gyűjteményre vagy akár egy múzeumi kiállítás folyamatára is. A terep mint metafora szintén a (digitális) kapitalizmus felől érkező hatás. A világot maga alá gyűrő digitális technológiai fejlesztések által működő „metaforagyár” (Miklósvölgyi–Nemes 2017), vagyis a 21. századi számítástechnika alapfogalmai (például „felhő”/cloud, „áramlás”/stream, „bányászat”/mining) olyan mélységben befolyásolják a világlátást, aminek hatásai alól a múzeumi világ sem vonhatja ki magát. Az utániség, a posztizmus korszakélménye ráadásul mára a posztdigitális korszakélményt is megteremtette, radikális megközelítésben tulajdonképpen az adat a 21. század atombombája (Bridle 2016). Vagyis a digitalizáció okozta társadalmi változások eredőjeként az olyan szilárdnak gondolt és hitt modern emlékezetintézmények sincsenek biztonságban, mint a múzeumok. Nehéz úgy foglalkozni tárgyi kultúrával, ha maga a múzeumi tárgyközpontúság leértékelődik.

10.

A terepként felfogott és közzétett, nyitott muzeális gyűjtemény szükségszerűen transzparens, nem a „belső” múzeumi szakkutató muzeológus vagy kurátor kizárólagos tevékenységében konstituálódik, hanem abban a folyamatban, amelynek során létrejön az együttműködés a „külső” partnerekkel, a „más” műveltség hordozóival történő párbeszéd során. Ez az átláthatóságot vagy betekínthetőséget előirányzó és biztosító működés a modern múzeumok autoriter szerepére vonatkozó olyan kritikai elképzelést valósít meg, amelynek kulcsa talán leginkább az együttes archiválás gyakorlata. Tehát a nyitott, vagyis transzparens múzeum nemcsak a gyűjteményre fókuszál, hanem az intézményi archívumot is bevonja. Hiszen eleve a múzeumi archívumokban megőrzött források engednek betekintést és nyújtanak magyarázatot a gyakran vitatott és rejtett, belső múzeumi működésre (például finanszírozás, műtárgygyarapodás, *trustee*-k [a múzeumot anyagilag és szakmailag támogató független és demokratikus szervezetek] hatása, „megőrzéspolitik” [*conservation policy*] stb.), valamint az intézményes identitásra. Ezért is válik céllá a múzeumi archívumok minél inkább hozzáférhetővé tétele (Fink 2010). Ez a nyitottság új, eddig ismeretlen perspektívákat is kínál a gyűjtemények számára. A kulturális tárgyak kulturális információt hordoznak, érzelmi stimulálóhatásuk van, alapvetően a múlt megértését szolgálják. Ám a társadalmi összefüggéseket bevonó, (ön)értelmező gyűjtés nemcsak a múltról szól(hat), hanem inspirációt is nyújt(hat) az embereknek a jövőről való gondolkodáshoz (Bae 2015). Így a múzeum már nem(csak) a múltról való közös elmélkedés, sokkal inkább a jelenkori társadalmi változásokra érzékeny és reagáló, kreatív tevékenységek helye.

11.

A tekintélyelvű, autoriter módon jelentéskonstruáló, „lassú” (Frazon é.n.) múzeumhoz képest a részvételi paradigma szerint „terep-helyként” működő múzeumban a „terepmunka-tevékenységre”, vagyis a kritikai diskurzhelyzetre nyitott demokratikus játéktér kialakításával a külső közösségekben létrejövő jelentések játékba hozása „felgyorsul”. De a participáció valóban csak a látogatókkal való közös játék lenne azért, hogy a múzeumi raktárakban felhalmozott gyűjteményi örökséggel kezdjünk valamit? Valójában sokkal többről van szó. A nemzetközi tapasztalatok arra hívják fel a figyelmet, hogy a részvétel nem egyszerűen csak „külsős” belépést biztosít az együttműködési folyamatba, hanem eljuthat annak lehetőségéhez is, hogy a résztvevők akár az egész „játzsma” szabályait újraírják, vagyis a folyamat akár magát az egész intézményt újrafogalmazhatja, új identitást, tehát politikumot teremthet. Az sem mellékes, hogy a társadalom sokszólamúsága (*multivocality*) magára a múzeumra is vonatkozik, így a már „posztrepresentatív múzeum” (Sternfeld 2012) tere csak az egyik „terep”, ahol a személyes tapasztalatok mintegy

intézményesülve átalakulnak (Hauser 2001). A „likvid modernitás” (*liquid modernity*; Bauman 2000) komplex társadalmi hatásaira, a folyamatos és állandó átalakulásra érzékeny figyelem elvezet minket a múzeumnak egyfajta sajátos tesztlaboratóriumként való felfogásához, amiben a múzeum olyan színtérré képes válni, ahol a társadalmi környezetünk multivokalitása, a tárgyi kultúrában is megmutatózó, azon keresztül is értelmezhető sokszínűsége kontrollált feltételek mellett vizsgálható, akár mégiscsak megfigyelhető, de mindenképpen demokratikus diskurzusba helyezhető.

12.

A 21. századi múzeumi kihívások és korlátok, miként a fentiekben megpróbáltam csupán csak érzékeltetni, nagyon sokrétűek, szerteágazóak és komplexek. Hovábbá, nem könnyítve a helyzetünket, a múzeumok 21. századi társadalmi szerepének újrafogalmazása, annak elméleti megalapozása kapcsán igazán megdöbbentő a holland múzeumteoretikus Peter van Mensch megállapítása a múzeum és örökség témában megjelent nemzetközi szakirodalomról (Mensch 2015). 2015-ben közzölt írása szerint az USA, az Egyesült Királyság és Ausztrália angol nyelvterületén mintegy 350 kötet és rengeteg tanulmány jelent meg, vagyis egy igen kiterjedt és széles körű diskurzusról van szó. Számunkra talán mégis az a leginkább figyelemreméltó és figyelmeztető az észrevételeiben, hogy a múzeumelmélet egyik legjelentősebb kiadványának bevezetőjében (Message–Witcomb 2015) a szám szerint ötvennégy hivatkozott műből mindössze négy kontinentális európai szerző található, mégpedig Bourdieu, Deleuze, Foucault és Habermas. Vagyis, miként Mensch megállapítja, ezekben a kézikönyvekben a közép-európai, latin-amerikai, afrikai és ázsiai múzeumi szakmai eredményekről egész egyszerűen nem vesznek tudomást.

JEGYZETEK

1 Az írás a Békéscsabán 2018. október 10–12-én a *Terepkutatás, néprajztudomány és a múzeumi gyűjtemények* címmel megtartott országos néprajzos muzeológus-továbbképzésen és -konferencián elhangzott azonos című előadás szöveges tanulmányá átdolgozott változata.

IRODALOM

APPADURAI, ARJUN

2006 The Thing Itself. *Public Culture* 18(1):15–21. <https://doi.org/10.1215/08992363-18-1-15>

APPADURAI, ARJUN, ED.

1986 The Social Life of Things. *Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

BAE, KIDONG

2015 Collecting History and Museum Development in Korea. *COMCOL Newsletter* 29:16–17.

BENDIX, REGINA F.

2015 Patronage and Preservation: Heritage Paradigms and Their Impact on Supporting „Good Culture”. In *Between Imagined Communities and Communities of Practice. Participation, Territory and the Making of Heritage*. /Göttingen Studies in Cultural Property, Volume 8./ Nicolas Adell – Regina F. Bendix – Chiara Bortolotto – Markus Tauschek, eds. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen. 219–234.

BAUDRILLARD, JEAN

1997 A rossz transzparenciája. Budapest: Balassi.

BAUMAN, ZYGMUNT

2000 Liquid Modernity. Malden–Cambridge: Polity Press – Blackwell.

BICZÓ Gábor

2018 A „Mi” és a „Másik”. Az idegen megértésének tudománytörténeti vázlata a 19. század második felétől. Sepicimina Ethnographica. Budapest: L'Harmattan Kiadó – Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék.

BRIDLE, JAMES

2016 Cloud Index. Internetcím:

<https://www.serpentinegalleries.org/exhibitions-events/james-bridle-digital-commission>

CLIFFORD, JAMES

1999 [1986] Bevezetés: Részleges igazságok. Helikon 65(4):494–513.

DIBBITS, HESTER – WILLEMSSEN, MARLOUS

2014 Stills of our liquid times. An essay towards collecting today's intangible cultural heritage. In Die Musealisierung der Gegenwart. Von Grenzen und Chancen des Sammelns in kulturhistorischen Museen. Sophie Elpers – Anna Palm, Hrsg. 177–198. Bielefeld: Transcript.

FEJŐS ZOLTÁN

2005 A néprajz, antropológia – a kulturális örökség és az emlékezet kategóriái. In Kulturális örökség – Társadalmi képzelet. György Péter – Kiss Barbara – Monok István, szerk. 69–76. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár – Akadémiai Kiadó.

2008 A kánon felbomlása. Tárgyak, történetek és vizualitás a (néprajzi) múzeumokban. Árgus 1:109–123.

FINK, LOIS MARIE

2010 Museum Archives as Resources for Scholarly Research and Institutional Identity. In New Museum. Theory and Practice. Janet Marstine, ed. 292–306. Oxford: Blackwell.
<http://dx.doi.org/10.1002/9780470776230.ch12>

FOSTER, HANNAH DAISY – FRAZON ZSÓFIA – GADÓ FLÓRA – ILLÉS PÉTER –

SCHLEICHER VERONIKA – SZAKÁCS ESZTER – TORONYI ZSUZSANNA – WILHELM GÁBOR

2018 Részvétel és együttműködés. In ...Nyitott múzeum... Együttműködés, részvétel, társadalmi múzeum. Kézikönyv. Frazon Zsófia, szerk. 126–141. Budapest: Néprajzi Múzeum.
Internetcím: http://nyitottmuzeum.neprajz.hu/szocikkek/reszvetel_egyuttmukodes

FRAZON ZSÓFIA

é.n. Múzeum: a lassú műfaj. Internetcím:
<https://capacenter.hu/kiallitasok/muzeum-a-lassu-mufaj/>

HAUSER, ANDREA

2001 Museum als Feld der Transformation von Erfahrungen. In Die Poesie des Feldes. Beiträge zur ethnographischen Kulturanalyse. Katharina Eisch – Marion Hamm, Hrsg. 214–232. Tübingen: Tübinger Vereinigung für Volkskunde.

HINE, CHRISTINE

2000 Virtual Ethnography. London – New Delhi: Sage – Thousand Oaks.

HOOPER-GREENHILL, EILEAN

1992 Museums and the shaping of knowledge. London – New York: Routledge.

2000 Museums and the interpretation of visual culture. London – New York: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781003124450>

ILLÉS PÉTER

2013 Mindenünk a gyűjtemény (?) – tárgyak, kollekciók, kontextusok a Vasi Múzeumi Látványtárban. Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője (36):435–439. Internetcím:
http://archiv.magvarmuzeumok.hu/targy/1032_mindenunk_a_gyujtemeny

KEENE, SUZANNE

- 2006 All that is solid? – Museums and the postmodern. *Public Archaeology* 5(3):185–198.
<http://dx.doi.org/10.1179/146551806793155833>

LASSITER, LUKE ERIC

- 2005 *The Chicago Guide to Collaborative Ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.

MARCUS, GEORGE E.

- 1986 Contemporary Problem of Ethnography in the Modern World System. In *Writing Culture*. James Clifford – George E. Marcus, eds. 165–193. Berkeley: University of California Press.
<https://doi.org/10.1525/9780520946286-010>

MENSCH, PETER VAN

- 2015 Needles in a haystack – Some reflections from the Working Group on Resources. *COMCOL Newsletter* 29:19–21.

MENSCH, PETER VAN – MEIJER-VAN MENSCH, LÉONTINE

- 2011 *New Trends in Museology*. Celje: Muzej novejšje zgodovine.

MESSAGE, KYLIE – WITCOMB, ANDREA

- 2015 Introduction: Museum Theory An Expanded Field. In *Museum Theory*. Andrea Witcomb – Kylie Message, eds. XXXV–XIII. Chichester: John Wiley & Sons.
<https://doi.org/10.1002/9781118829059.wbihms100>

MIKLÓSVÖLGYI ZSOLT – NEMES Z. MÁRIÓ

- 2017 A gőzgép mint metaforagyár. Internetcím:
<http://balkon.art/home/a-gozgep-mint-metaforagyar/>

NAGY KÁROLY ZSOLT

- 2016 A közeg válaszol. In *Ethno-lore XXXIII. Az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének évkönyve*. Balogh Balázs, főszerk. 61–76. Budapest: MTA BTK Néprajztudományi Intézet.

ROUTSALA, HELENA

- 2015 „Ez a határ akkoriban még nem volt itt.” Transznacionalizmus és multilokalitás Torino és Haparanda testvérvárosokban. In *Hármas határok néprajzi értelmezésben*. Turai Tünde, szerk. 36–52. Budapest: MTA BTK Néprajztudományi Intézet.

SIMON, NINA

- 2010 *The Participatory Museum*. California, CA.: Museum, Santa Cruz. Internetcím:
<http://www.participatorymuseum.org/>

STERNFELD, NORA

- 2012 Playing by the Rules of the Game. Participation in the Post-Representative Museum. *CuMMA Papers* #1:1–7. Internetcím:
https://cummastudies.files.wordpress.com/2013/08/cummapapers1_sternfeld1.pdf

TÁLASI ISTVÁN

- 1948 *Néprajzi életünk kibontakozása*. Budapest: Néptudományi Intézet.